Дударець Руслан Миколайович,
доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

ДОПИТ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ СТВОРЕННЯ НЕ ПЕРЕДБАЧЕНИХ ЗАКОНОМ ВОЄНІЗОВАНИХ АБО ЗБРОЙНИХ ФОРМУВАНЬ (СТ. 260 КК УКРАЇНИ)

Ще з початку збройного конфлікту на Сході України та проведення антитерористичної операції набуло актуальності виявлення й розслідування фактів створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань. Допит як засіб отримання доказів, за результатами вивчення слідчої практики, використовують в 100 % матеріалах кримінальних проваджень.

За підсумками анкетування 185 слідчих Національної поліції України (НП) з питань провадження розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань (стаття 260 КК України) встановили, що найбільш ефективною слідчою розшуковою дією є допит 84, 7 %. На думку слідчих НП України ефективність допиту випереджає і пред'явлення для впізнання 66%, огляд 66%, зокрема місця події і обшук 55, 1%, призначення експертизи 15,1 % та інші слідчі (розшукові) дії. У (24,9 %) випадків слідчі відмітили відмови підозрюваними давати показання та відповідати на запитання [1, с. 255-256]. Відповідно до проведеного опитування слідчих НП України у половині випадків (44,9 %) зловмисники не мають наміру давати правдиві показання. Але в той же час за результатами вивчення та узагальнення 120 матеріалів кримінальних проваджень щодо вчинення злочину, передбаченого статтею 260 КК України «Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань» встановили, що лише у 9 % кримінальних провадженнях за статтею 260 КК України було засуджено одночасно три й більше осіб, ще у 9 % – дві особи. У більшості ж вивчених матеріалах – 82 % – засуджено одну особу [1, с.260]. Створення не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування або участь у ньому передбачає наявність двох і більше осіб. Але виявлені нерідкісні випадки, коли існує потреба виділення із основного кримінального провадження матеріалів по відношенню до ще не встановлених осіб, їх розшуку та викриття.

До основних проблем, що виникають під час допиту, належать:

складність встановлення психологічного контакту з допитуваним, надання ним завідомо неправдивих показань;

відмова від дачі показань;

замовчування певних важливих фактів;

перебування потерпілих у напруженому психологічному стані, який перешкоджає проведенню допиту;

необхідність подолання впливу злочинців на потерпілих, унаслідок якого вони відмовляються від наданих раніше показань або змінюють їх тощо.

На підставі вивчених нами матеріалів кримінальних проваджень можна стверджувати, що для учасників незаконних збройних формувань (НЗФ) характерною є дача завідомо неправдивих показань, що є стереотипними на кшталт: «Справді перебував у складі НЗФ, але особисто взагалі не мав зброї, не виявляв збройного опору…, одразу після початку бойових дій був поранений і не брав участі в збройному опорі…, насильно залучений у НЗФ і за першої нагоди добровільно здався (мав намір здатися) у полон...» тощо (додаток Б). Пред'явлення таким особам показань, що викривають їхню неправдивість (свідків або інших осіб, які разом з ними були учасниками НЗФ), чинило на них значний психологічний вплив і змушувало частину допитуваних надавати правдиві свідчення. Важливими для викриття участі у НЗФ є показання свідків, які спостерігали, як поводилися фігуранти в населених пунктах поза військовою обстановкою: чи вільно пересувалися, чи носили зброю, з ким і як спілкувалися. Вивченням матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що такі особи зазвичай заявляють: «Бойовиків зустрів випадково, розшукуючи худобу або на шляху додому, змушений був разом з ними йти в дане селище, зброї не носив, прагнув здатися ЗСУ, але боявся бойовиків....» тощо.

Свідками під час розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань найчастіше є:

– співробітники поліції, військовослужбовці ЗСУ чи НГУ, які чергували на блокпостах, які брали бойовиків у полон, які виявляли схованку зі зброєю, підпільний цех по виготовленню озброєння, нелегальну радіо- або відеостудію, закладені бойовиками фугаси – 52 %;

– мешканці населених пунктів, що перебували тимчасово під контролем НЗФ, узяті в полон і у подальшому звільнені, заручники та інші особи – 23%;

– мирні жителі, які спостерігали яку-небудь подію на території, що тимчасово перебувала під контролем НЗФ – 15 %;

– безпосередні учасники НЗФ – 5 %;

– сусіди, родичі, знайомі підозрюваних – 3 %;

– особи, які входили раніше у ті ж НЗФ, що й підозрюваний – 2 %.

Особи, які виконували другорядні ролі в структурі НЗФ, як правило (83 %), під час досудового розслідування свою вину визнають повністю [1, с. 261]. Допит повинен бути попередньо підготовлений щоб отримати належну інформацію для: перевірки наявної оперативної інформації та отримання нової, з'ясування ролі та значення отриманих речових доказів; встановлення фактів про злочинну діяльність від організатора (керівника) незаконних збройних формувань, так і всіх учасників таких формувань, що визначає можливості та хід розслідування. Допит підозрюваного – це слідча (розшукова) дія підвищеного тактичного ризику, оскільки неможливо передбачити наслідки її проведення. Тому слідчому необхідно враховувати конкретну ситуацію, унаслідок якої постала необхідність обрання проведення тактики допиту [2, с. 152]. На наш погляд, ефективним буде, під час допиту застосовувати відеозапис. Це дасть можливість провести фонетико-психологічну експертизу, використовуючи як мовні, так і зовнішні прояви психічного стану, дозволить встановити емоційний стан допитуваного [3, с. 123]. А також можливості проведення психологічного аналізу підозрюваного. Підготовка до проведення допиту є складним і багатокомпонентним завданням, тому доцільно використовувати спеціальні методи виявлення, нейтралізації та подолання протидії з урахуванням психології підозрюваного [4]. Слідчому доцільно встановити якомога більше інформації щодо особи допитуваного його ролі в НЗФ та взаємовідносини з іншими учасниками.

А тому для виконання тактичних завдань з розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань й досягнення мети допиту, необхідно підготовити письмовий план допиту, детально та ретельно розробити типовий перелік питань, забезпечивши аргументовано оптимальну їх послідовність та обрати тактичні прийоми допиту з метою з'ясування обставин, які підлягають встановленню у залежності від конкретної ситуації та особи допитуваного.

Список використаних джерел

1. Дударець Р. М. Розслідування створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань : дис. канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2020. 269 с.

2. Яковенко М. О. Розслідування нерозкритих грабежів та розбоїв минулих років : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Ірпінь, 2011. 227 с.

3. Коваленко В. В. Актуальні проблеми застосування науково-технічних засобів спеціалістами при провадженні слідчих дій : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09. Луганськ, 2004. 253 с.

4. Мазур В. Ю., Фаріон О. Б. Оперативно-розшукова діяльність прикордонних підрозділів як інструмент протидії незаконним збройним формуванням в зоні проведення антитерористичної операції. *Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України.* 2015. № 4 (66). С. 160–173. (Серія «Військові і технічні науки»).